

НАРОДЖЕННЯ АФРОДИТИ З МОРСЬКОЇ ПІНИ: ЛІТЕРАТУРА АМЕРИКАНСЬКОГО РЕНЕСАНСУ ТА ЇЇ ПОПУЛЯРНІ ДЖЕРЕЛА

Калініченко М. М. Американський Ренесанс в контексті популярної культури Сполучених Штатів першої половини XIX століття : монографія. – Рівне : О. Зень, 2017. – 208 с.

Нове дослідження Михайла Калініченка стало значною подією для сучасної української американістики й студій масової літератури. Воно мовби перебуває в точці перетину цих двох яскравих та продуктивних трендів вітчизняної гуманітаристики, презентованих, з одного боку, іменами Тамари Денисової, Наталії Висоцької, Тетяни Потніцевої, Тетяни Михед, Марії Шимчишин,

а з другого – Тамари Гундорової, Олександра Пронкевича, Олени Романенко. Автор монографії поставив перед собою амбітне завдання – висвітлити роль популярного письменства США, яку воно відіграло в становленні й розвитку літератури Американського Ренесансу першої половини XIX ст. Із цим завданням М. Калініченко впорався, на мій погляд,

блискуче. За сміливістю і глибиною думки, масштабом порушених проблем та оригінальністю їх інтерпретації ця студія – зразок наукового викладу багатого історичного й теоретичного матеріалу.

Літературний процес США першої половини XIX ст. автор описує цікавою метафорою: “дивовижне і прекрасне” американське класичне мистецтво

народжувалося з “піни” популярної культури й сенсаційної літератури, мов богиня Афродіта з морських хвиль. Однак, що прикметно, для вченого рання масова культура не є ані “піною”, ані “тінню” високочолої культури – вона становить предмет самостійного наукового зацікавлення і здатна викликати бурхливі емоції в діапазоні від жаху до захвату. М. Калініченко, звісно, прагне утриматися між Сциллою і Харибдою двох полярних позицій, поширених у літературознавстві – безапеляційним тавруванням популярної культури як загрози і зняття примітивізації суспільства і некритичним захопленням її всепроникністю й потугою. Дослідника цікавить не протиставлення двох типів культури, а їхні взаємозв'язки і взаємовпливи, і це його принцип, який повною мірою реалізовано в матеріалах студії. “Головні письменники” (major writers): Фенімор Купер, Вашингтон Ірвінг, Едгар Аллан По, Натаніель Готорн, Герман Мелвілл, Ралф Волдо Емерсон, Генрі Торо, Волт Вітмен – розглянуті в координатах тогочасної сенсаційної літератури, щодо якої кожен із них мусив обирати власну авторську стратегію – “підкорення”, “володарювання”, “контролю”, “компромісу” чи “капітуляції”. Не так за спинами цих письменників, як поруч із ними перебувають постаті тогочасних американських “володарів дум” – Джона Ніла, Джорджа Ліппарда, Джорджа Томпсона, Лоуфтона Осборна, Аманди Бенноріс, Неда Батлайна та багатьох інших творців топселерів.

Наукова студія вийшла “атмосферною” в найкращому сенсі: читаючи її, мимоволі занурюєшся з головою в американське життя початку XIX ст., дізнаєшся безліч цікавих фактів про “копійчану пресу” й романи в “жовтих обкладинках”, про шоу “чорнолицих менестрелів”, домашні богослужіння й жіночі товариства, про розгул месмеризму і френології, річковий транспорт і плавучі театри-“ковчеги”, виборчі перегони, феномен президента Ендрю Джонсона й навіть про штурм розлюченим натовпом закладу “Astor Place Opera House” у Нью-Йорку 1849 р., що для автора символізує оборону американцями власної демократичної популярної

культури від “аристократичного” іноземного мистецтва. Цей “ефект присутності” виникає не тільки через виразний інтерес науковця до теми, яку він дослідив, – М. Калініченко послідовно застосовує принцип контекстуальності, завдяки чому американська політика, економіка, релігія, право, мораль стають рамками для опису сенсаційного письменства й літературних постатей національних класиків. Особливо варто наголосити на політичному моменті, що його вчений убачає й у самому проекті “американських студій”, і в конфліктах масової і високої культури, і в конкретних хрестоматійних текстах – від “Багряної Літери” Н. Готорна до “Мобі Діка” Г. Мелвілла. Недаремно автор так часто звертається до міркувань про американську демократію французького аристократа Алексіса де Токвіля, знаходячи їм нові й нові фактичні підтвердження в царині культури й мистецтва слова.

У семи розділах монографії охоплено величезний корпус текстів і макро- й мікросюжетів – про дискурсивні практики сенсаційної літератури, рефлексії над американським романтизмом у їхній еволюції, кримінальні джерела прози Готорна і її співвіднесення з пуританською традицією, постановя громадської цензури у США, американську шекспіріану, ідеологему Дому в літературі “Жіночого Відродження”, карнавалізацію театральної культури, національний панорамний і класичний живопис, трансатлантичні літературні зв'язки, зокрема з вікторіанської Англією, кореляцію “Листя трави” Вітмена з популярними реформаторськими творами, гумористику фронтиру в трансценденталістів. Дослідник “солодкої отрути” поп-культури подеколи сам не чужий сенсаційності навіть у науковому викладі, коли він презентує нам постать волинянина й польського емігранта, “літературного монстра” Адама Гуровського, що став особистим ворогом Авраама Лінкольна, або коли формулює назву розділу про поезію Вітмена – “Листя трави”: польові дослідження з американського сексу”.

Утім із цілісної масштабної наукової праці вимальовується як яскравий,

живий і рельєфний збірний образ ранньої американської популярної літератури й культури, так і сукупний портрет канонізованих американських авторів – від Ірвінга до Торо. Рефлексії щодо їхньої творчості оперті на потужну теоретичну й історико-літературну основу: М. Калініченко прекрасно обізнаний із класичними й сучасними науковими здобутками філологів-американістів, ідеї яких бачить у динаміці; із ключовими концепціями масової культури ХХ – початку ХХІ ст., у яких цілком вільно орієнтується; застосовує новітній методологічний інструментарій включно з елементами постколоніальної, феміністичної критики й рецептивної естетики, соціологічними та культуральними підходами. Український учений зумів полемічно підійти до, здавалося б, усталених і намертво прописаних в академічному літературознавстві тез (як-от про вплив пуританської традиції на Готорна), протиставити власні рефлексії спадку радянської американістики; остання тяжіла до окреслення класиків американської літератури як “чужинців” щодо рідного їм національного письменства. Ці моменти дискусії, безумовно, прикрашають монографію, позначену неабияким євристичним потенціалом. Більше того, ґрунтовний аналіз американської проблематики проектується на українські сьгоднішні реалії і примушує замислитися над сформульованими питаннями, як-от: “...творці популярних бестселерів, що продукують “паралітературу”, “кітч”, “треш”, теж спроможні постати національними лідерами?..” (с. 4). Адже це питання активно дебатується у вітчизняних медіа й соціальних мережах: хто здатний сформулювати для українців новітню національну міфологію та ідеологію, як не автори детективів,

бойовиків, пригодницьких і шпигунських історій і навіть мелодрам, і в літературі, і в кіно, і на телебаченні?

М. Калініченку можна поставити на карб, напевно, майже цілковите ігнорування здобутків української школи літературної американістики, чиї праці практично відсутні в бібліографії, навіть загальновідомі збірники Центру американських літературних студій в Україні. Питання викликає в мене й лаконічність читацького портрета американської публіки першої половини ХІХ ст., адже оцінки тогочасного sensationного письменства (переважно як “аморального”, “дикунського”, “жорстокого” і “кровожерного”) дають здебільшого авторитетні постаті з літературного канону чи провідні тогочасні філософи, культурологи, філологи й критики. Де ж голос пересічного представника тої мільйонної читацької армії, що споживала літературний продукт, який зріс на 800 відсотків кількісно (!) за період лише з 1842 по 1855 роки – удесятеро більше за приріст населення США? Чи збереглися бодай якісь свідчення про читацькі реакції середньостатистичних американців?

Попри сказане, глибока, захоплива, майстерно скомпонована й доступно написана монографія М. Калініченка – етапна студія для української гуманітаристики, яка демонструє продуктивність обраної аналітичної стратегії. Розвідка про ранню популярну культуру і творчість американських класиків, що важливо, спонукає до перепрочитання й реінтерпретації творів Ф. Купера, В. Ірвінга, Е. А. По, Н. Готорна, Г. Мелвілла, Р. В. Емерсона, Г. Торо, В. Вітмена із застосуванням модерної оптики, що дасть змогу розширити літературні горизонти й отримати більш цілісну, стереоскопічну картину письменства США.

Отримано 10 травня 2017 р.

*Софія Філоненко
м. Бердянськ*

